

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXILI İŞLƏR
NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

KAFEDRA "CİNAYƏT PROSESİ"

FƏNN: "HÜQUQ- MÜHAFİZƏ ORQANLARI "

ƏYANİ TƏHSİL

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 5 **AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
HƏRBİ VƏ İNZİBATİ-İQTİSADI MƏHKƏMƏLƏRİ**

Vaxt : 4 saat.
Mühz : 2 saat
Sem: 2 saat

Tərtib etdi : "Cinayət prosesi kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.ü.f.d

SƏYYAD AGAYEV

Mühazirə kafedra iclasında müzakirə edilməklə bəyənilmişdir.

Protokol № _____ " _____ " 2021 –ci il.

BAKI - 2021.

PLAN

1. Hərbi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri.
2. İnzibati-iqtisadi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri.
3. Andlı iclasçıların qarşısında qoyulan tələblər, onların siyahısının tərtib edilməsi qaydası və səlahiyyətləri

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2011.
2. Azərbaycan Respublikasının “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunu, 10.06.1997-ci il. 31-51, 70-76, 81-ci maddələr.
3. Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 24 dekabr 2002-ci il tarixli Konstitusiya Qanunu.
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. 68, 70,74, 78,79-cu maddələr.
5. Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosessual Məcəlləsi. 26,27-ci maddələr.
6. H.Eyvazov. “Məhkəmə strukturu və onun fəaliyyəti”. “Qanun” curnalı, № 6-2003. səh. 34-39.
7. Dərslik. M.Qəfərov, H.Eyvazov. Hüquq-mühafizə orqanları. Bakı, Qanun, 2011.
8. Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (28 dekabr 2004-cü il).
9. Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (11 dekabr 1998-ci il).
10. Mövsümov C.H. Sovet cinayət prosesi. Dərslik. Bakı. “Maarif”, 1989, 312 səh.
11. Prokurorluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (7 dekabr 1999-cu il).
12. Hakimlərin seçki komitəsi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Məhkəmə-Hüquq Şurasının Qərarı (11 mart 2005-ci il).

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin II hissəsində göstərilədiyi kimi, “Məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının apellyasiya məhkəmələri, Azərbaycan Respublikasının ümumi məhkəmələri və digər ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri və digər ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri həyata keçirirlər”.

Hərbi məhkəmələr və inzibati-iqtisadi məhkəmələri ixtisaslaşdırılmış məhkəmələrə aiddir.

Azərbaycan Respublikasının 10 iyun 1997-ci il tarixində qəbul edilmiş “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanununa əsasən köhnə hərbi tribunal və arbitrac məhkəmə sistemi ləğv edilmişdir. Onların əvəzinə isə müvafiq olaraq hərbi məhkəmələr və inzibati-iqtisadi məhkəmələri yaradılmışdır. Yeni yaradılmış bu məhkəmələrdə icraat ümumi məhkəmələr sistemində daxil olan rayon (şəhər) məhkəmələrində icraatla oxşardır. Lakin, bu məhkəmələrin özünəməxsus səlahiyyətləri olduğu üçün, onların ayrıca öyrənilməsi zərurəti yaranır.

Hərbi məhkəmə Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri hərbi qarnizonlarının yerləşdiyi ərazilərdə bu məhkəmənin fəaliyyət dairəsinə aid edilmiş hərbi hissələrin sayı nəzərə alınmaqla təşkil edilir. Hərbi məhkəmənin yurisdiksiyası müvafiq qarnizonların hərbi hissələrinə şamil edilir.

Bu mövzuda biz həm də birinci instansiya məhkəmələrin qərarlarından şikayət və protestlərinə apellyasiya və kassasiya instansiyasında baxılması qaydasını da nəzərdən keçirəcəyik.

Sual 1. Hərbi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri

Hərbi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunu, Cinayət-Prosessual Məcəlləsi və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmişdir.

Hərbi məhkəmələr onların səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifələri yerinə yetirməklə ədalət mühakiməsini həyata keçirir və bununla da onların fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində və qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər hərbi birləşmələrdə qanunçuluğu, hüquq qaydalarını və hərbi intizamı hər vasitə ilə möhkəmləndirməyə, hüquq-pozmaların qarşısını almağa, hərbi intizamı, hərbi qulluqçuların və digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını təmin etməyə, hərbi hissələrin və digər hərbi təşkilatların hüquq və qanuni mənafələrini hər cür cinayətkar qəsdlərdən qorumağa yönəldilmişdir.

Hərbi məhkəmələrlə digər mülki məhkəmələrin fəaliyyətində bir sıra oxşarıqlar vardır. Belə ki, hərbi məhkəmələr də digər mülki məhkəmələr, məsələn, rayon (şəhər) məhkəmələri kimi ədalət mühakiməsini birinci instansiya məhkəməsi kimi həyata keçirirlər. Həm hərbi məhkəmədə, həm də rayon (şəhər) məhkəməsində cinayət işlərinə baxılması eyni prosessual qaydada həyata keçirilir. Hər iki məhkəmə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının və digər qanunvericilik aktlarının müddəalarına və deməli, ədalət mühakiməsinin prinsiplərinə dönmədən əməl etməlidirlər. Həm hərbi məhkəmədə, həm də rayon (şəhər) məhkəməsində baxılmış cinayət işlərindən apellyasiya şikayəti və protestlərinin verilməsi qaydası eynidir və s.

Hərbi məhkəmə ilə rayon (şəhər) məhkəməsi arasında əsas fərqlər, onların təşkil edilməsi qaydası və səlahiyyətlərinə aid olan cinayət işlərinin dairəsi ilə, habelə yurisdiksiya ilə müəyyən edilir.

Müharibə və hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlərə hərbi məhkəmələrdə, həm də apellyasiya məhkəmələrinin və Ali Məhkəmənin hərbi kollegiyalarında baxılır.

Hərbi məhkəmələr sisteminə daxil olan Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə hərbi məhkəmə "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanundan 22 iyun 2010-cu il tarixli AR Qanunu ilə edilən əlavə və dəyişikliklərə əsasən çıxarılmışdır.

Hərbi məhkəmələr. Hərbi məhkəmələrin təşkili, səlahiyyətləri, tərkibi "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun 31-34-cü maddələrində, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 68-ci maddəsində öz əksini tapmışdır.

Hərbi məhkəmə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri və başqa silahlı birləşmələri hərbi hissələrinin sayı nəzərə alınmaqla onların yerləşdikləri inzibati ərazi vahidləri üzrə yaradılır.

Hərbi məhkəmənin yurisdiksiyası təşkil olunduğu qarnizonların hərbi hissələrinə şamil edilir. Hərbi məhkəmənin təşkili, olduğu yer və ərazi yurisdiksiyası Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifi nəzərə alınaraq aqla AR Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir.

"Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.06.1999-cu il tarixli Fərmanına əsasən aşağıdakı hərbi məhkəmələr təşkil edilərək fəaliyyət göstərirdi:

- 1) Bakı Hərbi məhkəməsi - Bakı şəhərində yerləşir;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi məhkəməsi - Naxçıvan şəhərində yerləşir;
- 3) Sumqayıt Hərbi məhkəməsi - Sumqayıt şəhərində yerləşir;
- 4) Gəncə Hərbi məhkəməsi - Gəncə şəhərində yerləşir;
- 5) Lənkəran Hərbi məhkəməsi - Lənkəran şəhərində yerləşir;
- 6) Füzuli-Qubadlı Hərbi məhkəməsi - Beyləqanda yerləşir;
- 7) Tərtər Hərbi məhkəməsi - Tərtərdə yerləşir;
- 8) Ağdam Hərbi məhkəməsi - Ağdamda yerləşir;
- 9) Qazax Hərbi məhkəməsi - Şəmkirdə yerləşir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 avqust 2010-cu il tarixli Fərmanı ilə məhkəmə quruluşunda bəzi dəyişikliklər, hakimlərin ümumi sayı və məhkəmələrin ərazi yurisdiksiyası müəyyən edilmişdir. Belə ki, Cəlilabad şəhərində Cəlilabad Hərbi Məhkəməsi təşkil edilmiş, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikasının Hərbi Məhkəməsi, Ağdam Hərbi Məhkəməsi, Lənkəran Hərbi Məhkəməsi və Sumqayıt Hərbi Məhkəməsi ləğv edilmişdir. Həmin fərmanla Füzuli-Qubadlı Hərbi Məhkəməsi Füzuli Hərbi Məhkəməsi adlandırılmışdır.

Beləliklə, hal-hazırda respublikamızda Naxçıvan MR, Bakı, Cəlilabad, Füzuli, Gəncə və Tərtər Hərbi məhkəmələri fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının hərbi məhkəmələrinin ərazi yurisdiksiyasına aiddir:

Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Naxçıvan şəhəri;
2. Babək rayonu;
3. Culfarayonu;
4. Kəngərli rayonu;
5. Ordubad rayonu;
6. Sədərək rayonu;
7. Şahbuz rayonu;
8. Şərur rayonu.

Bakı Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Bakı şəhəri Binəqədi rayonu;
2. Bakı şəhəri Xətai rayonu;
3. Bakı şəhəri Xəzər rayonu;
4. Bakı şəhəri Qaradağ rayonu;
5. Bakı şəhəri Nərimanov rayonu;
6. Bakı şəhəri Nəsimi rayonu;
7. Bakı şəhəri Nizami rayonu;
8. Bakı şəhəri Sabunçu rayonu;
9. Bakı şəhəri Səbail rayonu;

10. Bakı şəhəri Suraxanı rayonu;
11. Bakı şəhəri Yasamal rayonu;
12. Abşeron rayonu;
13. Xaçmaz rayonu;
14. Xızı rayonu;
15. Qobustan rayonu;
16. Qubarayonu;
17. Qusarrayonu;
18. Siyəzən rayonu;
19. Sumqayıt şəhəri;
20. Şabran rayonu;
21. Şamaxı rayonu;
22. Şuşa rayonu.

Cəlilabad Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Astara rayonu;
2. Biləsuvar rayonu;
3. Cəlilabad rayonu;
4. Hacıqabul rayonu;
5. Lerik rayonu;
6. Lənkəran rayonu;
7. Masallı rayonu;
8. Neftçala rayonu;
9. Salyan rayonu;
10. Şirvan şəhəri;
11. Yardımlı rayonu.

Füzuli Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Beyləqan rayonu;
2. Cəbrayıl rayonu;
3. Füzuli rayonu;
4. Xocavənd rayonu;
5. İmişli rayonu;
6. Qubadlı rayonu;
7. Laçın rayonu;
8. Saatlı rayonu;
9. Sabirabad rayonu;
10. Zəngilan rayonu.

Gəncə Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Ağstafa rayonu;
2. Daşkəsən rayonu;
3. Gədəbəy rayonu;
4. Gəncə şəhəri Kəpəz rayonu;
5. Gəncə şəhəri Nizami rayonu;
6. Göygöl rayonu;
7. Xankəndi şəhəri;
8. Xocalı rayonu;

9. Kəlbəcər rayonu;
10. Qazax rayonu;
11. Mingəçevir şəhəri;
12. Samux rayonu;
13. Şəmkir rayonu;
14. Tovuz rayonu.

Tərtər Hərbi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Ağcabədi rayonu;
2. Ağdam rayonu;
3. Ağdaş rayonu;
4. Ağsu rayonu;
5. Balakən rayonu;
6. Bərdə rayonu;
7. Goranboy rayonu;
8. Göyçay rayonu;
9. İsmayilli rayonu;
10. Kürdəmir rayonu;
11. Qax rayonu;
12. Qəbələ rayonu;
13. Oğuz rayonu;
14. Şəki rayonu;
15. Tərtər rayonu;
16. Ucar rayonu;
17. Yevlax rayonu;
18. Zaqatala rayonu;
19. Zərdab rayonu.

Hər bir hərbi məhkəməyə yalnız məhkəmənin fəaliyyət dairəsində baş vermiş cinayətlərlə bağlı işlər və digər materiallar aiddir.

Hərbi məhkəmələr birinci instansiya məhkəməsi kimi müharibə və hərbi xidmət əleyhinə olan böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə dair, habelə hərbi qulluqçular tərəfindən törədilmiş böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə dair işlərə baxırlar. Müharibə və hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlər hərbi qulluqçu olmayan şəxsin iştirakı ilə törədilsə, onun barəsində işlərə də hərbi məhkəmə tərəfindən baxılır.

Hərbi məhkəmələr məhkəmə nəzarəti funksiyalarının həyata keçirilməsinə dair və digər materiallara baxırlar.

Bundan əlavə, hərbi məhkəmələr məhkəmə statistikasını təhlil edir, məhkəmə fəaliyyətinin təşkili vəziyyətini, məhkəmə təcrübəsini öyrənir və ümumiləşdirir, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri həyata keçirirlər.

Hərbi məhkəmənin tərkibi sədrdən və hakimlərdən ibarətdir. Tərkibində 6 və daha çox hakim olan hərbi məhkəmədə sədr müavini vəzifəsi təsis edilir.

Hərbi məhkəmə hakimlərinin sayı Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Hərbi məhkəmə sədrinin səlahiyyətləri aşağıdakılardır:

- məhkəmədə işin təşkilinə və məhkəmə aparatının işinə rəhbərlik edir, məhkəmədə əmək və icra intizamının a əməl olunmasını təmin edir;
- məhkəmə iclaslarına sədrlik edir, işlərin kargüzarlıq qaydalarına uyğun bölüşdürülməsinə nəzarət edir;
- məhkəmə aparatı işçilərinin işə qəbul və işdən azad edilməsi, mükafatlandırılması və intizam qaydasında cəzalandırılması məsələlərini həll edir;
- Ali Məhkəmənin Plenumunda və müvafiq apellyasiya instansiyası məhkəməsinin Rəyasət Heyətində hərbi məhkəmədə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi vəziyyətinə dair məlumat verir;
- məhkəmə fəaliyyətinin təşkili vəziyyətinin, məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsinə və ümumiləşdirilməsinə, məhkəmə statistikasının aparılmasına rəhbərlik edir;
- şəxslərin qəbulu, təklif, ərizə və şikayətlərə baxılması sahəsində məhkəmənin işini təşkil edir;
- qanın vericiliklə ona aid edilmiş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

Nəticə olaraq onu da qeyd edirik ki, hərbi məhkəmələr tərəfindən çıxarılmış hökm və ya qərarlardan AR CPM-də nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada müvafiq apellyasiya məhkəməsinə apellyasiya şikayəti və ya protesti verilə bilər.

Sual 2. İnzibati-İqtisadi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri

"Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 2005-ci il tarixli Qanununun qüvvəyə minməsinə, yəni 20 yanvar 2006-cı ilə qədər Azərbaycan Respublikasında iqtisadi mübahisələr aşağıdakı məhkəmələr tərəfindən həll edilirdi:

- 1) yerli iqtisad məhkəmələri;
- 2) Beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn mübahisələrə dair İqtisad məhkəməsi;
- 3) Azərbaycan Respublikasının İqtisad məhkəməsi;
- 4) Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə Kollegiyası.

Adı çəkilən Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin və Beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn mübahisələrə dair İqtisad Məhkəməsinin səlahiyyətlərini tənzimləyən normalar "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanundan çıxarılmış və onların həll etdiyi məsələlər müvafiq olaraq yerli iqtisad məhkəmələrinin yurisdiksiyaya aid edilmişdir.

İqtisad məhkəmələri ədalət mühakiməsini həyata keçirən ixtisaslaşdırılmış məhkəmələrə aiddir. Bu məhkəmələrin məhkəmə hakimiyyətinə daxil olan digər məhkəmələrlə birbaşa əlaqəsi yoxdur.

Mülki Prosesual Məcəllənin 26-cı maddəsinə əsasən, idarə və ya digər mənsubiyyətindən və tabeliyindən asılı olmayaraq hüquqi şəxslər, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən və qanunla müəyyən edilmiş qaydada fərdi sahibkar statusu əldə edən fiziki şəxslər arasında mülki, inzibati və digər hüquq münasibətlərindən yaranan iqtisadi mübahisələr üzrə mülki icraat qaydasında iqtisadi məhkəməsinə aiddir.

İqtisad məhkəməsində baxılan iqtisadi mübahisələrə göstərilən subyektlər (MPM, m. 26.1) arasındakı aşağıdakı mübahisələr aiddir:

1. qanunla nəzərdə tutulan müqavilələr üzrə ixtilafalara dair və yaxud tərəflərin razılığı ilə ixtilafm iqtisad məhkəməsinin həllinə verilməsi barədə mübahisələr;

2. müqavilələrin dəyişdirilməsi və ya ləğv olunması barədə mübahisələr;

3. mübahisəsiz qaydada (akseptsiz) ödənilən cərimələr üzrə icra və ya digər sənədin icra olunmasının təsdiqi barədə mübahisələr;

4. qanunla mübahisəsiz qaydada (akseptsiz) cərimələrin tutulması nəzərdə tutulmayıbsa, dövlət orqanları, yerli özünüidarə orqanları və nəzarət funksiyalarını həyata keçirən digər orqanlar tərəfindən cərimələrin ödənilməsi barədə mübahisələr;

5. nəzarət funksiyasını həyata keçirən orqanlar tərəfindən qanunun və ya digər normativ hüquqi aktın tələblərini pozmaqla mübahisəsiz qaydada (akseptsiz) silinmiş pul vəsaitinin büdcədən qaytarılması barədə mübahisələr;

6. müəssisənin təsis sənədlərinin etibarsız hesab edilməsi barədə mü-

bahisələr;

7.hüquqi və fiziki şəxslərin ödəmə qabiliyyəti olmayan hesab edilməsi barədə mübahisələr;

8.vergi ödəmələri barədə mübahisələr.

İnzibati-iqtisadi məhkəmə. İnzibati-iqtisadi məhkəmələrin təşkili və səlahiyyətləri "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun 42-46-a maddələri və AR Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 26-cı maddəsi ilə müəyyən edilmişdir.

İnzibati-iqtisadi məhkəmə Azərbaycan Respublikasının inzibati ərazi vahidləri və ya azad iqtisadi zonalar üzrə təşkil edilir. İnzibati-iqtisadi məhkəmənin təşkili, olduğu yer və ərazi yurisdiksiyası Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifi nəzərə alınaraq aqla AR Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə uyğun olaraq müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin təşkili və fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında" 17.06.1999-cu il tarixli, "Ədliyyə orqanlarının inkişafı haqqında" və "Azərbaycan Respublikası məhkəmələri hakimlərinin sayının artırılması və məhkəmələrin ərazi yurisdiksiyasının müəyyən edilməsi haqqında" 17.08.2006-cı il Fərmanlarına əsasən aşağıdakı yerli iqtisad məhkəmələri təşkil edilmişdi:

- 1 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi - Bakı şəhərində;
- 2 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi - Bakı şəhərində;
- Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi - Şirvan şəhərində;
- Gəncə Yerli İqtisad Məhkəməsi - Gəncə şəhərində;
- Sumqayıt Yerli İqtisad Məhkəməsi - Sumqayıt şəhərində;
- Şəki Yerli İqtisad Məhkəməsi - Şəki şəhərində;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının İqtisad Məhkəməsi - Naxçıvan şəhərində.

22 iyun 2010-cu il tarixli Qanunla "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanuna əlavə və dəyişikliklər edilmiş, məhkəmə sistemini təkmilləşdirmək və qeyd olunan Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə 15 iyul 2010-cu il tarixli AR Prezidentinin Fərmanı ilə yeni məhkəmələr təşkil edilmişdir:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının İqtisad Məhkəməsi əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

2.1 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında 1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

3.2 sayılı Bakı Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında 2 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

4.Gəncə Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Gəncə İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

5. Sumqayıt Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

6. Şəki Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Şəki İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi;

7. Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi əsasında Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 avqust 2010-cu il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası inzibati-iqtisadi məhkəmələrinin ərazi yurisdiksiyası yenidən müəyyən edilmişdir:

Naxçıvan Muxtar Respublikası İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Naxçıvan şəhəri;
2. Babək rayonu;
3. Culfa rayonu;
4. Kəngərli rayonu;
5. Ordubad rayonu;
6. Sədərək rayonu;
7. Şahbuz rayonu;
8. Şərur rayonu.

1 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Bakı şəhəri Binəqədi rayonu;
2. Bakı şəhəri Qaradağ rayonu;
3. Bakı şəhəri Nəsimi rayonu;
4. Bakı şəhəri Səbail rayonu;
5. Bakı şəhəri Yasamal rayonu.

2 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Bakı şəhəri Xətai rayonu;
2. Bakı şəhəri Xəzər rayonu;
3. Bakı şəhəri Nərimanov rayonu;
4. Bakı şəhəri Nizami rayonu;
5. Bakı şəhəri Sabunçu rayonu;
6. Bakı şəhəri Suraxanı rayonu.

Gəncə İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Ağdam rayonu;
2. Ağstafa rayonu;
3. Bərdə rayonu;
4. Daşkəsən rayonu;
5. Gədəbəy rayonu;
6. Gəncə şəhəri;
7. Goranboy rayonu;
8. Göygöl rayonu;
9. Xankəndi şəhəri;
10. Xocalı rayonu;
11. Kəlbəcər rayonu;
12. Qazax rayonu;
13. Naftalan şəhəri;
14. Samux rayonu;
15. Şəmkir rayonu;

16. Tərtər rayonu;

17. Tovuz rayonu.

Sumqayıt İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Abşeron rayonu;

2. Xaçmaz rayonu;

3. Xızı rayonu;

4. Qobustan rayonu;

5. Quba rayonu;

6. Qubadlı rayonu;

7. Qusar rayonu;

8. Siyəzən rayonu;

9. Sumqayıt şəhəri;

10. Şabran rayonu;

11. Şamaxı rayonu;

12. Şuşa rayonu;

13. Zəngilan rayonu.

Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Ağcabədi rayonu;

2. Ağsu rayonu;

3. Astara rayonu;

4. Beyləqan rayonu;

5. Biləsuvar rayonu;

6. Cəbrayıl rayonu;

7. Cəlilabad rayonu;

8. Füzuli rayonu;

9. Hacıqabul rayonu;

10. Xocavənd rayonu;

11. İmişli rayonu;

12. Kürdəmir rayonu;

13. Laçın rayonu;

14. Lerik rayonu;

15. Lənkəran rayonu;

16. Masallı rayonu;

17. Neftçala rayonu;

18. Saatlı rayonu;

19. Sabirabad rayonu;

20. Salyan rayonu;

21. Şirvan şəhəri;

22. Ucar rayonu;

23. Yardımlı rayonu;

24. Zərdab rayonu.

25.

Şəki İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid olan ərazi vahidləri:

1. Ağdaş rayonu;
2. Balakən rayonu;
3. Göyçay rayonu;
4. İsmayilli rayonu;
5. Qax rayonu;
6. Qəbələ rayonu;
7. Mingəçevir şəhəri;
8. Oğuz rayonu;
9. Şəki rayonu;
10. Yevlax rayonu;
11. Zaqatala rayonu.

İnzibati-İqtisadi məhkəmə birinci instansiya məhkəməsi kimi qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş inzibati və iqtisadi mübahisələrə dair işlərə baxır, məhkəmə statistikasını təhlil edir, məhkəmə fəaliyyətinin təşkili vəziyyətini, məhkəmə təcrübəsini öyrənir və ümumiləşdirir, qanunvericiliklə ona aid edilmiş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

İnzibati-iqtisadi məhkəmədə işlərə hakim təkbaşma baxır. İnzibati-iqtisadi məhkəmə sədrdən və hakimlərdən ibarətdir. Tərkibində 6 və daha çox hakim olan inzibati-iqtisadi məhkəmədə sədr müavini vəzifəsi təsis edilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti inzibati-iqtisadi məhkəmənin hakimlərini bilavasitə, sədrilərini isə Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifinə əsasən vəzifəyə təyin edir. İnzibati-iqtisadi məhkəmə hakimlərinin sayı Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən müəyyənləşdirir.

İnzibati-iqtisadi məhkəmənin sədrinin aşağıdakı səlahiyyətləri vardır:

- məhkəmədə işin təşkilinə və məhkəmə aparatının işinə rəhbərlik edir, məhkəmədə əmək və icra intizamının a əməl olunmasını təmin edir;
 - məhkəmə iclaslarına sədrlik edir, işlərin kargüzarlıq qaydalarına uyğun bölüşdürülməsinə nəzarət edir;
 - məhkəmə aparatının işçilərinin işə qəbul və işdən azad edilməsi, mükafatlandırılması və intizam qaydasında cəzalandırılması məsələlərini həll edir;
 - Ali Məhkəmənin Plenumunda və müvafiq apellyasiya instansiyası məhkəməsinin Rəyasət Heyətində inzibati-iqtisadi məhkəmələrdə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi vəziyyətinə dair məlumat verir;
 - məhkəmə fəaliyyətinin təşkili vəziyyətinin, məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsinə və ümumiləşdirilməsinə, məhkəmə statistikasının aparılmasına rəhbərlik edir;
 - şəxslərin qəbulu, təklif, ərizə və şikayətlərə baxılması sahəsində məhkəmənin işini təşkil edir;
 - qanun vericiliklə ona aid edilmiş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.
- İnzibati-iqtisadi məhkəmələrin qərarı və qətnamələrindən apellyasiya şikayətləri və ya apellyasiya protestlərinə müvafiq apellyasiya məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasında, kassasiya şikayəti və ya kassasiya protestinə isə AR Ali Məhkəmənin inzibati-iqtisadi kollegiyasında baxılır.

Yuxarıda qeyd etdik ki, 15 iyul 2010-cu il tarixli AR Prezidenti Fərmanı ilə İnzibati-iqtisadi məhkəmələr təşkil edilmişdir. 8 iyun 2010-cu il tarixli AR Qanunu ilə AR İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 2011-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minməsi təsdiq edilmişdir. İPM inzibati hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələrin məhkəmə aidiyyətini, həmin mübahisələrə məhkəmədə baxılmasının və həll edilməsinin prosesual prinsiplərini və qaydalarını müəyyən edir.

İPM ilə başqa qayda müəyyən edilmədiyi və bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş prosesual prinsiplərə zidd olmadığı hallarda, inzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə icraatında (inzibati məhkəmə icraatı) AR MPM-in müddəaları tətbiq oluna bilər.

Qanunla başqa aidiyyət qaydası müəyyən edilməmişdirsə, inzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə icraatı inzibati-iqtisadi məhkəmələr, habelə inzibati-iqtisadi kollegiyalar tərəfindən həyata keçirilir.

İnzibati məhkəmə icraatı qaydasında aşağıdakı iddialara baxılır:

1. Şəxsin hüquq və vəzifələri ilə bağlı inzibati orqan tərəfindən qəbul edilmiş inzibati aktın mübahisələndirilməsinə (ləğv olunmasma və ya dəyişdirilməsinə) dair iddialara (mübahisələndirmə haqqında iddia);

2. İnzibati orqanın üzərinə inzibati aktın qəbul edilməsi ilə bağlı müvafiq aktın qəbul edilməsi ilə bağlı müvafiq öhdəliyin qoyulmasma dair iddialara və ya inzibati orqanın hərəkətsizliyindən müdafiəyə dair iddialara (məcburetmə haqqında iddia);

3. İnzibati orqan tərəfindən inzibati aktın qəbul edilməsi ilə əlaqədar olmayan müəyyən hərəkətlərin edilməsinə dair iddialara (öhdəliyin icrası haqqında iddia);

4. İnzibati orqanın inzibati aktın qəbul edilməsi ilə əlaqədar olmayan və bilavasitə şəxsin hüquq və azadlıqlarını pozan qanunsuz müdaxiləsindən müdafiəyə dair iddialara (müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə dair iddia);

5. İnzibati hüquq münasibətinin mövcud olmasma və ya olmamasma, habelə inzibati aktın etibarsız sayılmasma dair iddialara (müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia);

6. AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid olan məsələlər istisna olmaqla, normativ xarakterli aktların qanuna uyğunluğunun yoxlanılmasma dair iddialara (qanuna uyğunluq haqqında iddia);

7. İnzibati mübahisələrin həlli ilə bağlı əmlak tələbinə, habelə inzibati orqanların qanunsuz qərarları (inzibati aktları) və ya hərəkətləri (hərəkətsizliyi) nəticəsində vurulmuş ziyana görə kompensasiyanın ödənilməsi tələbinə dair iddialara;

8. Bələdiyyələrin inzibati nəzarət orqanlarının hərəkətlərinə qarşı və ya inzibati nəzarət orqanlarının bələdiyyələrə qarşı iddialarına.

AR İPM-in XV, XVI, XVII fəsillərində nəzərdə tutulmuş mübahisələr (normativ xarakterli aktların qanuna uyğunluğun mübahisələndirilməsinə dair; siyasi partiyalarla bağlı mübahisələr; KİV ilə bağlı mübahisələr) istisna olmaqla, inzibati mübahisələrə birinci instansiya məhkəməsi

qismində inzibati-iqtisadi məhkəmələr tərəfindən, İPM-in XV, XVI, XVII fəsillərində nəzərdə tutulmuş mübahisələrə dair iddialara birinci instansiya məhkəməsi qismində apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin inzibati-iqtisadi məhkəmə kollegiyaları tərəfindən baxılır.

İnzibati mübahisələrə apellyasiya qaydasında apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin inzibati-iqtisadi kollegiyaları tərəfindən, kassasiya qaydasında isə Ali Məhkəmənin inzibati-iqtisadi kollegiyası tərəfindən baxılır.

İnzibati-iqtisadi məhkəmələrdə inzibati mübahisələrə hakim tərəfindən təkbəşmə, apellyasiya və kassasiya qaydasında inzibati mübahisələrə dair işlərə 3 hakimdən (daimi sədrlik edəndən və iki hakimdən) ibarət məhkəmə tərkibi tərəfindən baxılır.

İPM ilə başqa qayda müəyyən edilməmişdirsə, inzibati-iqtisadi məhkəmələrin və məhkəmə kollegiyalarının təşkili və onların hüquqi statusu, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" AR Qanunu ilə tənzimlənir.

İnzibati-iqtisadi məhkəmələr və ya məhkəmə kollegiyaları öz ərazi yurisdiksiyaları daxilində, zərurət olduğu hallarda, başqa şəhərlərdə və ya yaşayış məntəqələrində səyyar məhkəmə iclasları keçirə bilərlər.

Beləliklə, məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi və müasirləşdirilməsi, habelə məhkəmələrin fəaliyyətini tənzimləyən qanunlara əlavə və dəyişikliklərin edilməsinə əsasən yeni məhkəmələr təşkil edilmiş və hakimlər korpusu hazırlanmışdır.

Sual 3. Andlı iclasçıların qarşısında qoyulan tələblər, onların siyahısının tərtib edilməsi qaydası və səlahiyyətləri

Məhkəmədə işlərə baxılmasında vətəndaşlar andlı iclasçıların funksiyalarını yerinə yetirərək iştirak edə bilərlər.

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanununun 115-ci maddəsinə və AR CPM-in 7.0.15-ci maddəsinə əsasən, andlı iclasçılar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak etmək üçün məhkəməyə çağırılmış və andlı iclasçıların siyahısına daxil edilən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarıdır.

Andlı iclasçıların siyahılarına aşağıdakı şəxslər daxil edilmirlər:

- seçki hüququna malik olmayanlar;
- andlı iclasçıların siyahıları tərtib ediləndək 25 yaşma çatmayanlar;
- ikili vətəndaşlığı olanlar;
- digər dövlətlər qarşısında öhdəliyi olanlar;
- əvvəllər məhkum olunmuşlar və ya cinayət törətməkdə şübhə və ittiham edilənlər;
- fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyəti məhkəmə tərəfindən təsdiq edilənlər.

İrqiindən, milliyyətindən, dinindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən və digər hallardan asılı olmayaraq vətəndaşların andlı iclasçılarının siyahılarına daxil edilməsinə məhdudiyət qoyulmaasına yol verilmir.

Andlı iclasçılarının siyahılarından aşağıdakı vətəndaşlar çıxarılır:

- məhkəmə icraatının aparıldığı dili bilməyənlər;
- lal, kar, kor, əlillər;
- fiziki, psixi qüsurları tibbi sənədlərlə təsdiq edilən və buna görə də andlı iclasçı vəzifələrini yerinə yetirmək imkanlarından məhrum olanlar;
- 70 yaşma çatanlar;
- qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri, onların müavinləri, hakimlər, prokurorlar, daxili işlər, sərhəd xidməti və milli təhlükəsizlik orqanlarının rəhbər və əməliyyat işçiləri, müstəntiqlər, vəkillər, notariuslar;
- hərbi qulluqçular;
- din xadimləri.

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun 116-cı maddəsinin tələblərinə əsasən, "Andlı iclasçılar aşağıdakı hallarda məhkəmə iclaasına sədrlik edən hakim tərəfindən vəzifələrinin icrasından azad edirlər:

- andlı iclasçılarının "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunda nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğun gəlmədiyi aşkar edildikdə;
- andlı iclasçılara qanunsuz təsir göstərilməsi, onların qərəzli fikirdə olması, işin hallarını prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmayan mənbələrdən bilmələri, eləcə də digər səbəbdən onların obyektivliyinə əsaslı şübhə yarandıqda;
- andlı iclasçılar üzrlü səbəbdən vəzifələrinin icrasından azad olunmağa dair yazılı ərizə verdikdə".

Rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanının rəhbərliyi hər iki il yarımdan bir həmin rayonda (şəhərdə) fəaliyyət göstərən andlılar məhkəməsinin fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün həmin ərazidə yaşayan vətəndaşlardan ibarət ümumi və ehtiyatda olan andlı iclasçılarının siyahısını tərtib edir.

Andlı iclasçılarının ehtiyat siyahısına daxil olan vətəndaşların sayı andlı iclasçılarının ümumi siyahısına daxil edilmiş bütün şəxslərin dördədən birindən çox olmamalıdır.

Andlı iclasçılarının zəruri sayı müvafiq məhkəmə sədrleri tərəfindən müəyyən edilir və bu barədə rayon (şəhər) icra hakimiyyətinə təqdimat verilir.

Andlı iclasçılarının ümumi və ehtiyat siyahısının tərtib edilməsi müddətini və qaydasmı rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir.

Rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı məhkəmə sədrinin təqdimatına uyğun olaraq rayon (şəhər) üzrə seçicilərin siyahısı əsasında təsadüfi seçmə yolu ilə andlı iclasçılarının ümumi siyahısını tərtib edir. Bundan sonra andlı iclasçılara aid qanunda nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğun gəlməyən şəxslərin adları siyahıdan çıxarılır.

Andlı iclasçılarının ümumi siyahısının tərtib edilməsi barədə rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı əhaliyə məlumat verir, bir ay müddətində vətəndaşları siyahılarla tanış edir və daxil olan ərizələrə baxır.

Rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı andlı iclasçılarının ümumi siyahısı ilə bir vaxtda onların ehtiyat siyahısını da tərtib edir və həmin siyahıya məhkəmənin yerləşdiyi rayonun (şəhərin) mərkəzində yaşayan vətəndaşları daxil edir.

Andlı iclasçılarının ümumi və ehtiyat siyahıları rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı rəhbərinin imzası və möhürü ilə təsdiq edildikdən sonra müvafiq məhkəməyə təqdim olunur. Əhalini məlumatlandırmaq üçün andlı iclasçılarının ümumi və ehtiyat siyahıları mətbuatda dərc edilir.

Dövlət orqanları, müəssisə, idarə və təşkilatlar, vətəndaşlar hər hansı şəxsin siyahıya qanunsuz salının ası və ya salının aması, yaxud onların siyahıdan çıxarılması və siyahıdakı digər səhvlər barədə rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanına ərizə ilə müraciət edə bilərlər.

Rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı daxil olmuş ərizələrə yeddi gün müddətində baxır və qərar qəbul edir. Həmin qərardan beş (5) gün ərzində rayon (şəhər) məhkəməsinə şikayət verilə bilər. Məhkəmə üç (3) gün ərzində şikayətə baxır və onun qərarı qətidir.

Rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanı andlı iclasçılarının siyahılarını mütəmadi yoxlamalı və zərurət olduqda onları dəyişməli, andlı iclasçı olmaq hüququnu itirmiş şəxsləri siyahıdan çıxarıb, əlavə seçilmiş şəxsləri siyahıya daxil etməlidir. Siyahıya daxil edilən dəyişikliklər və əlavələr müvafiq məhkəməyə yeddi gün müddətində təqdim olunmalıdır.

Vətəndaşlar, dövlət orqanları, müəssisə, idarə və təşkilatların vəzifəli şəxsləri rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanının sorğusuna əsasən andlı iclasçılarının siyahısının tərtib edilməsi üçün zəruri məlumatları verməyə borcludurlar.

Bu məlumatların təqdim olunmaması, eləcə də yanlış məlumatların təqdim edilməsi qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə səbəb olur.

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 120-ci maddəsində göstəriləndiyi kimi, işlərə baxılması üçün zəruri olan sayda andlı iclasçılarının çağırılmasını işə baxan məhkəmə sədrinin sərəncamı ilə məhkəmə aparatı həyata keçirir.

Andlı iclasçılarının qanunda nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğun gəlmədiyi müəyyən edildikdə onların andlı iclasçılarının siyahısından çıxarılması barədə məhkəmənin sədri rayon (şəhər) icra hakimiyyəti orqanına məlumat verir.

Andlı iclasçılar məhkəmədə öz vəzifələrinin icraasına ildə bir dəfə on beş gün müddətinə çağırılırlar. Başlanmış işlərə baxılması ilə əlaqədar bu müddət işə baxılıb qurtaranadək uzadılır.

Andlı iclasçılarının məhkəmədə öz vəzifələrini icra etdikləri müddətdə işlədikləri müəssisə, idarə və təşkilat müdiriyyətinin təşəbbüsü ilə işdən çıxarılmasına yol verilmir.

Andlı iclasçılarının müstəqilliyi məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil fəaliyyət göstərməsi və ədalət mühakiməsinin qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilməsi, məhkəmədə işlərə baxılarkən öz vəzifələrini sərbəst icra etməsi, məhkəmə icraatına hər hansı şəxs tərəfindən məhdudiyət

qoyulmasının və müdaxilə edilməsinin yolverilməzliyi və andlı iclasçıların toxunulmazlığı ilə təmin edilir.

Andlılar məhkəməsində vəzifələrini icra edən andlı iclasçılar tərəfindən müraciət olunduqda onların şəxsi təhlükəsizliyi, əmlakının mühafizəsi təmin edilir.

Məhkəmə səhvləri nəticəsində proses iştirakçısına, yaxud işdə iştirak edən şəxsə dəymiş ziyana görə andlı iclasçılar öz xüsusi əmlakları ilə məsuliyyət daşıyırlar. Bu ziyan qanunla müəyyən olunmuş hallarda və qaydada dövlət tərəfindən ödənilir.

Müəssisə, idarə və təşkilatların rəhbərləri, digər vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar andlı iclasçıların vəzifələrinin icraasına mane olduqda qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar. Məsələn, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 312-ci maddəsinə əsasən, andlı iclasçıya tapşırılmış vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün onun məhkəməyə gəlməsinə vəzifəli şəxs tərəfindən hər hansı bəhanə ilə maneçilik törədilməsinə görə vəzifəli şəxslər inzibati məsuliyyətə cəlb edilərək əlli manatdan şəxsən manatadək miqdarda cərimə edilir.

Andlı iclasçı CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada aşağıdakı *vəzifələri* yerinə yetirməlidir:

- cinayət işinə baxılmasında iştirak etmək üçün seçmə zamanı məhkəmə iclasına gəlmək və sədrlik edən suallarına düzgün cavab vermək;
- özü və digər şəxslərlə münasibələri barədə məhkəmə iclasında sədrlik edənə əlavə məlumatlar təqdim etmək;
- müəyyən edilmiş mətn üzrə and içmək;
- məhkəmə iclasının qaydalarına əməl etmək və məhkəmə iclasında sədrlik edən göstərişlərinə tabe olmaq;
- məhkəmə iclasında fasilə elan edildikdə və ya işə baxılması təxirə saldıqda məhkəmə iclasında sədrlik edən təyin etdiyi vaxtda məhkəmə baxışının davam etdirilməsi üçün gəlmək;
- məhkəmə iclasında sədrlik edən hakim tərəfindən qoyulmuş hər bir xüsusata dair sual-cavabında və ya verdikt çıxarılması məsələləri ilə əlaqədar müşavirə otağında təsdiqedici və ya inkaredici səs vermək;
- şəxsi həyatı toxunulmazlığa, ailə, dövlət, peşə, kommersiya və qanunla qorunan digər sirlərə toxunan hallar barədə məlumatları yaymamaq;

- CPM-də nəzərdə tutulmuş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

Andlı iclasçı CPM-də nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada aşağıdakı *hüquqları* həyata keçirir:

- məhkəmədə baxılan sübutların tədqiqində iştirak etmək;
- məhkəmə iclasında sədrlik edənə müraciət edərək cinayət hadisəsinə dair onlara aid olmayan halların müəyyən edilməsi üçün suallar verilməsini xahiş etmək;
- maddi sübutlara, sənədlərə, əraziyə və binalara baxış keçirilməsində,

məhkəmədə aparılan digər bütün istintaq hərəkətlərində iştirak etmək;

- baxılan cinayət işinə aid qanunun normalarını, məhkəmədə elan edilən sənədlərin məzmununu, cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxsin təqsirli bilindiği cinayətlərin əlamətlərini və aydın olmayan anlayışları izah etməyi məhkəmə iclasında sədrlik edəndən xahiş etmək;

- məhkəmə iclasında sədrlik edəne yazılı müraciət edərək mütəxəssisə onun səlahiyyətinə aid məsələlərin izah olunmasını xahiş etmək;

- məhkəmə iclasında yazılı qeydlər aparmaq.

Andlı iclasçıya aşağıdakılar qadağandır:

- cinayət işinə baxılarkən məhkəmə iclası zalmı tərk etmək;

- məhkəmə iclasında sədrlik edənin icazəsi olmadan baxılan işin mahiyyəti ilə əlaqədar hər hansı şəxslə ünsiyyət saxlamaq;

- baxılan cinayət işinə dair məhkəmə iclasından kənarında məlumat toplamaq.

Verdikt çıxarılması üçün müşavirə otağına gedənədək andlı iclasçıların öz tərkibindən andlı iclasçıların aparıcısı seçilir. O, məhkəmə iclasında işə baxılması zamanı ortaya çıxan bütün məsələlərin həllində və andlı iclasçılar kollegiyası tərəfindən verdikt çıxarılmasında digər andlı iclasçılarla bərabər hüquqlardan istifadə edir.

Digər andlı iclasçıların birgə ümumi vəzifələri ilə yanaşı andlı iclasçıların aparıcısı aşağıdakı əlavə vəzifələri yerinə yetirir:

- baxılan cinayət işinin müzakirəsində andlı iclasçıların hər birinin iştirakma bərabər imkanlar yaratmaqla onların müşavirələrinin gedişinə rəhbərlik etmək;

- müşavirə otağında andlı iclasçılara sual vərəqəsini elan etmək;

- zərurət olduqda andlı iclasçılar kollegiyasında səsverməni təşkil etmək və onun nəticələrini yekunlaşdırmaq;

- sual vərəqəsindəki suallara andlı iclasçılar kollegiyasının cavablarını yazmaq;

- məhkəmə iclasında andlı iclasçılar kollegiyasının verdiktini elan etmək;

- andlı iclasçıların tapşırığı ilə məhkəmə iclasında sədrlik edəne xahişlə müraciət etmək.

CPM-in 359-cu maddəsinə əsasən, məhkəmənin hazırlıq iclasının keçirilməsinin nəticələrinə dair məhkəmə iclasında sədrlik edən aşağıdakı hallarda andlı iclasçıların iştirakı ilə məhkəmə baxışını təyin edir:

- 1) təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyə verildiyi cinayətə görə cinayət qanununun norması (sanksiyası) ilə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanı təyin edilməsi imkanı nəzərdə tutulduqda;

- 2) xüsusilə ağır cinayətə görə məhkəməyə verilmiş təqsirləndirilən şəxslərdən heç olmasa biri ona elan edilmiş ittihama məhkəmədə andlı iclasçıların iştirakı ilə baxılması haqqında arzusunu bildirdikdə.

Yuxarıda göstərilən hallarda Naxçıvan MR Ağır Cinayətlər Məhkəməsində və Ağır cinayətlər məhkəmələrində cinayət işlərinə baxılması üçün andlı iclasçılar kollegiyası yaradılır.

Andlı iclasçılar kollegiyası cinayət-prosessual qanunvericiliyində nə-zərdə tutulmuş qaydada¹ on iki əsas və iki ehtiyat andlı iclasçıdan ibarət tərkibdə yaradılır.

Məhkəmə baxışı nəticəsində andlı iclasçılar kollegiyası yalnız təqsir-ləndirilən şəxsin törədilmiş cinayətdə təqsirliliyinə və ya təqsirsizliyinə dair verdikt çıxarır.

Cinayətin törədilməsi və cinayət təqibi ilə bağlı olan hallardan asılı olaraq andlı iclasçılar kollegiyası məhkəmə iclasında sədrlik edənin diqqətini təqsirli bildiyi şəxsə qarşı mərhəmətli olmaq imkanma cəlb edə bilər.

Qeyd edilməlidir ki, andlı iclasçıların verdikti əsasında çıxarılmış birinci instansiya məhkəməsinin hökmü bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir: birincisi, bu hökmdən apellyasiya instansiyası məhkəməsinə apellyasiya şikayəti və ya apellyasiya protesti verilə bilməz; ikincisi, bu hökm elan edildikdən dərhal sonra qanuni qüvvəyə minir; üçüncüsü, bu hökmdən AR CPM-in 410-cu maddəsinin müddəalarında nəzərdə tutulmuş əsaslarla və müddətlərdə, kassasiya instansiyası məhkəməsinə kassasiya şikayəti və ya kassasiya protesti verilə bilər.

Andlı iclasçıya məhkəmədə olduğu hər gün üçün Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi hallarda, qaydada və miqdarda haqq verilir. Andlı iclasçıya ezamiyyət və məhkəmənin yerləşdiyi yerə getmək və geri qayıtmaq üçün nəqliyyat xərcləri ödənilir.

Andlı iclasçının əsas iş yerində həmin idarə, müəssisə, təşkilatların işçiləri üçün nəzərdə tutulmuş bütün təminatlar və güzəştlər saxlanılır.

Beləliklə, nəticə olaraq qeyd edirik ki, andlı iclasçı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada andlı iclasçılar siyahısına daxil edilmiş, Cinayət Prosesual Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydalar üzrə seçilmiş və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak etmək üçün məhkəməyə çağırılmış şəxsdir.

NƏTİCƏ

Hərbi məhkəmələrin təşkili, səlahiyyətləri, tərkibi "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun 31-34-cü maddələrində, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 68-ci maddəsində öz əksini tapmışdır.

Hərbi məhkəmə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri və başqa silahlı birləşmələri hərbi hissələrinin sayı nəzərə alınmaqla onların yerləşdikləri inzibati ərazi vahidləri üzrə yaradılır.

Hərbi məhkəmənin yurisdiksiyası təşkil olunduğu qarnizonların hərbi hissələrinə şamil edilir. Hərbi məhkəmənin təşkili, olduğu yer və ərazi yurisdiksiyası Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifi nəzərə alınaraq AR Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir.

İnzibati-İqtisadi məhkəmə birinci instansiya məhkəməsi kimi qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş inzibati və iqtisadi mübahisələrə dair işlərə baxır, məhkəmə statistikası təhlil edir, məhkəmə fəaliyyətinin təşkili vəziyyətini, məhkəmə təcrübəsini öyrənir və ümumiləşdirir, qanunvericiliklə ona aid edilmiş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

İnzibati-iqtisadi məhkəmədə işlərə hakim təkbaşma baxır. İnzibati-iqtisadi məhkəmə sədrdən və hakimlərdən ibarətdir. Tərkibində 6 və daha çox hakim olan inzibati-iqtisadi məhkəmədə sədr müavini vəzifəsi təsis edilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti inzibati-iqtisadi məhkəmənin hakimlərini bilavasitə, sədrilərini isə Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifinə əsasən vəzifəyə təyin edir. İnzibati-iqtisadi məhkəmə hakimlərinin sayı Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən müəyyənləşdirilir.